

I dag blandes stauder ofte i dynamiske plantninger hvor udtrykket skifter på sigt - og ingen planter skal plantes om. Det kræver mindre pleje, men mere opmærksomhed på planternes egenskaber over tid. Foto: Noel Kingsbury.

Tilbage i ny naturlig stil og nye roller

STAUDER. Elementet er på vej tilbage f.eks. langs veje og på kirkegårde. De blomstrende urter blandes ofte i dynamiske plantninger der er nemmere at pleje end traditionelle staudebete

Af Tilde Tvedt

Stauder har i en årrække været dømt ude som besværlige og dyre, men er nu på vej tilbage i nye roller, f.eks. i vejrabatter og på kirkegårde. Stauderne blandes i dynamiske sammensætninger hvor udtrykket skifter over tid - og hvor ingen planter skal plantes om. Det kræver mindre pleje, men til gengæld større opmærksomhed på arternes vækstkrav og vækstegenskaber så man kan skabe et plantesamfund i større naturlig balance.

Det blev understreget den 30. september da Skovskolen på Københavns Universitet holdt temadag om emnet med bl.a. engelsk og hollandsk islæt. I seks oplæg blev der præsenteret nye vinkler på design, etablering og drift af stauder. Indlægene vidnede også om en stor vilje blandt

praktikere til at eksperimentere med f.eks. artssammensætning, salttolerance og vækstjord.

At bryde traditionen

Jane Schul fra Schul Landskabsarkitekter forklarede hvordan den engelske tradition var fremherskende i Dan-

mark for staudebete helt frem til 1990'erne. De var smukke og maleriske, men ikke særligt driftsvenlige, skabt som de var til velhavere med et passende antal gartnere til rådighed. Og det er her skoen har trykket, konstaterede Jane Schul. Staudebetene var simpelthen for krævende og dyre, og interes-

sen faldt. Et vendepunkt kom efter 1993 hvor landskabsarkitekt Britta von Schoenaich besøgte to parker med naturprægede staudeplantninger i München og tog tilbage til England med stærk tysk inspiration.

I Tyskland begyndte man allerede i anden halvdel af 1800-tallet at sammensætte staudebete med forbillede i plantesamfund hvor arterne er i naturlig balance med hinanden og med fokus på vækstkrav, jordbund og sundhed. Mødet mellem engelsk og tysk tradition førte til en mere dynamisk og driftsvenlig anvendelse af stauder som nu også er nået til Danmark.

Forstå udviklingen på sigt

Engelske Noel Kingsbury er gartner og skribent og en af dem der udforsker de nye trends. Han arbejder især med at forstå og formidle stauder-

En god øvelse er at vaske rødderne rene for jord så de kan undersøges nærmere og give fingerpeg om staudens langsigtede liv. Her er roden af en fjerbusk. Den starter langsomt, men med tiden holder den sit territorium ved hjælp af frodige og tætte rødder. Foto: Noel Kingsbury.

nes langsigtede egenskaber. Vi ved en del om f.eks. belægnings holdbarhed, men ikke ret meget om hvordan komplekse blandinger af stauder spiller sammen og ser ud om 5-10 år.

Nogle stauder har et kort liv og skal hurtigt erstattes. Nogle spreder sig langsomt. Andre er så hurtige at de presser naboerne. Andre igen har stor frøspredning både i og uden for plantningen. Det er centrale problemer som fagbøger stort set ikke beskæftiger sig med selv om de har stor betydning for udseende og drift.

Derfor har Noel Kingsbury udviklet en metode til bedre at forudse udviklingen. Den bygger især på at iagttage planterne i 'kaninhøjde', inklusiv rødderne. Udgangspunktet er CSR-modellen for planters livstrategier der overordnet set består af konkurrence, stresstolerance og pioneradfærd (competitor, stress tolerator, ruderal = CSR). Kingsbury ser især på tre forhold: Hvor længe lever planten, hvordan spreder den sig, og kan den holde sit territorium?

Til levetid bruger vi normalt kategorierne enårig, toårig og flerårig. Men sådan er naturen ikke helt. Der er mange mellemformer. Derfor opdeler Kingsbury i stedet stauderne i grupper: kortlivede, potentielt længelevende der breder sig vegetativt, og længelevende med langsom start.

Akeleje har f.eks. kun en enkelt pælerod og kan gå til hvis toppen bliver ødelagt. Alligevel bliver den ikke opfattet som kortlivet i praksis, fordi den sår sig så rigeligt. Blandt de længelevende stauder spreder nogle sig forudsigeligt i en klynge som f.eks. storkenæb, mens arter som cypresvortemælk (*Euphorbia cyparissias*) spreder sig guerillaagtigt til alle sider og er dermed mere farlig for sine naboer.

Omvendt er det også vigtigt, om planten kan holde sit territorium over tid. Høstanemone er f.eks. en langsom starter, men udvikler meget frodige rødder der gør den rigtig god til at holde skansen på sigt.

Vekslede salttolerance

En af de nye destinationer for stauder er langs veje, i rabat-

Swantje Duthweiler har undersøgt salttolerance hos stauder. Hun anbefaler bl.a., at man giver staudebede langs veje en kant som her i et 'Green to color'-bed. I grøfter og regnbede må man gå efter de arter der starter væksten sent. Foto: Bert Griffionen, Green to color.

Noel Kingsbury formidler sin viden om staudernes udvikling på en lang række workshops for landskabsarkitekter, gartnere m.fl. De kommer helt ned på knæ for at få mere detaljeret kendskab til planternes egenskaber. Foto: Noel Kingsbury.

ter, grøfter og regnbede hvor vinteren som oftest byder på salt. Træers reaktioner på salt er velbelyst, men stauders tålmodighed er der næsten ingen viden om. Det satte Swantje Duthweiler sig for at undersøge. Hun har en fortid som staudegartner og landskabsarkitekt og er ansat på Hochschule Weihenstephan-Triesdorf nær München.

Swantje Duthweiler etablerede bl.a. en forsøgsplantning med fire staudeblandinger der blev tilført henholdsvis 0, 20 og 40 gram salt pr. m² hver uge en vinter igennem. Saltniveauet i jorden blev målt løbende og væksten dokumenteret.

De fleste arter blev i større eller mindre grad hæmmet af saltet, men overvandt det efterhånden som saltet blev vasket ud til et acceptabelt niveau i forsommeren. Enkelte arter som f.eks. valmue og organo klarerede saltet meget dårligt. Generelt klarede arter der skyder sent, sig bedst. Omvendt havde delvist stedsegrønne arter som sløjfeblomst (*Iberis*) problemer fordi saltet ophobes i bladene.

Fast system letter opgaven

Bert Griffionen ejede i mange år en stor staudeplanteskole i Holland som i dag drives videre af nye ejere. For 15 år siden oplevede han at ordrene faldt og måtte overveje hvad han skulle gøre. I første omgang forfinede han sit sortiment til de 45 mest letdyrkede stauder, dog uden det store resultat.

Målet var at få stauderne tilbage i byrummet og en tilfældighed fik ham videre. En grøn forvalter havde 1.000 m² og lidt penge til rådighed. For dem lavede Bert Griffionen en staudeflantning som gav noget at vise frem. Det blev afsæt for et fast system der gør etablering og drift nemmere og billigere. Det tager samtidig højde for at det ikke altid er gartnere der udfører plejen.

Systemet er nu brugt på mere end 500.000 m² stauder rundt om i Holland. Staudeflantningerne skaber blikfang og erstatter ofte udlevede buskplantninger. Systemet har derfor fået navnet 'Green to color'. Det består af fire dele:

- Planter der passer til vækstforholdene.
- Udskiftning af jorden.
- 8 planter/m² i størrelse P11.
- Årlig gødsning.
- Nedklipping i marts.

Bert Griffionen blander sig som udgangspunkt ikke i designerens arbejde, men foretrækker dog stauder der lever op til 21 forskellige krav. De

Nedklipping med maskine sker når planterne begynder at skyde i marts. Det fornyr planterne og holder samtidig de mest dominerende lidt i ave. Det afklippede materiale findeles og bliver liggende som organisk gødning. Foto: Bert Griffionen, Green to color.

skal bl.a. dække hurtigt, tåle varme, tørke og salt, se ud af noget om vinteren, leve længe og være lette at kende fra ukrudt. Cirka 100 arter og sorter lever op til det.

Planteskolen har udviklet sin egen jordblanding som lægges i et lag på 20-25 cm. Jorden udskiftes både for at få

ukrudtsfri jord og for at undgå for meget ler der hæmmer planternes vækst. Planterne vandes ikke på noget tidspunkt, hvilket er med til at holde udgifterne nede.

Først på sæsonen luges hver anden uge, senere sjældnere. Den sidste lugning i oktober-november er vigtig for næste

års indsats. Nedklipping med maskine sker når planterne begynder at skyde i marts. Det fornyr planterne og holder samtidig de mest dominerende lidt i ave. Det afklippede materiale findeles og bliver liggende som organisk gødning.

Gruset virkede godt

I Aalborg gennemførte kommunen i 2013-2014 et staudeflantprojekt i stor skala. Det bød på en del udfordringer som har givet vigtige erfaringer, fortalte projektleder Jerrick Bisgaard fra Aalborg Kommune. En hel afdeling på Østre Kirkegård er indrettet som en cirkelformet staudeflant til urnedsættelser. Haven er tegnet af Schul Landskabsarkitekter som dog ikke var med i etableringsprocessen.

Vækstjorden blev lagt ud i foråret 2013 og bearbejdet mekanisk hele sommeren. Stauderne blev plantet samme efterår. Projektet omfattede 30.000 planter hvoraf nogle var svære at skaffe. Heldigvis

Stauderne etablerede sig generelt godt i den nye staudeflant på Østre Kirkegård i Aalborg, nogle steder næsten for godt. Derfor blev der byttet om på nogle af de planlagte funktioner så anonyme grave uden sten placeres i de højeste plantninger. Foto: Jerrick Bisgaard.

I Furesø Kommune giver staudefløjter vejene parkkarakter. Her Skovløbervangen i Værløse.
Foto: Christian Kastrup Madsen.

var kommunen i god tid og kunne nå at få dem dyrket på bestilling. Det gav også mulighed for at få en stor del af planterne leveret i modulkasser frem for potter. På den måde undgik man at skulle håndtere mange tusinde potter bagefter.

Planen foreskrev at bedene skulle dækkes med 10 cm steril grus. Jerrick Bisgaard var lidt skeptisk over for gruset som vækstmedie og brugte det kun på halvdelen af arealet.

Bedene er komponeret som dynamiske plantninger hvor

arterne blandes frem for at optræde i flader. Planteplanen opererer med karakterplanter, ledsageplanter, fyldplanter og bunddække der grupperes efter særlige principper. Derfor fik to erfarne gartnere til opgave at placere de mange planter som bagefter blev plantet af deres kollegaer.

Gruset blev lagt ud efter plantning for at undgå opblanding med jorden. Det viste sig at forsinke især græssernes etablering. Generelt kom der en hel del ukrudt, men langt mindst i de grusdækkede area-

ler hvor det også var lettere at luge væk. Samlet set etablerede stauderne sig godt. Anlægssummen var 1,9 mio. kr., hvoraf 0,4 mio. kr. gik til indkøb af stauder.

1,5 km lang staudefløj

I Furesø Kommune kastede man sig ud i det første staudefløjprojekt i 2010. Det startede lidt tilfældigt. Træerne i en smal midterrabat gik ud, bl.a. på grund af skader fra græsslåning, men byrådet insisterede på at der fortsat skulle være træer.

„Så kan vi da prøve at plante nogle stauder“, tænkte overgartner Christina Kastrup Madsen. Overdam Planteskole hjalp med planteplanen, og al mulden blev udskiftet til svær supermuld blandet med 20% vasket grus. Rabatten løber gennem Værløse der ikke rigtig har nogen parker. Det har de nu i form af en 1,5 km lang og 600 m² stor staudefløj der får meget ros.

I første sæson kostede plejen 119 kr. pr. m² inklusiv vanding, gødskning og nedklipping. I anden sæson var prisen kun 67 kr. Evalueringen viste at supermulden måske var for kraftig for røllike og engelsk græs. De gik ud og måtte erstattes med andre arter.

Det har nu grebet om sig med en række forsøgsplantninger som giver identitet til kommunens veje, bl.a. Jonstrupvej og Skovløbervangen. Overskriften 'forsøg' gør det mindre farligt at gå i gang. Alt er lavet for driftsmidler, hvilket bl.a. er muligt fordi man har effektiviseret driften på forkant. Ulempen er at man ikke får penge til afledt drift. Erfaringen er bl.a. at al jorden skal skiftes ud for at undgå at lugningen tager for lang tid. Desuden plantes der tæt. Udfordringer kan f.eks. være træer der smider mange frø, og at plejeopgaver kræver skiltevogn m.m. som fordyrer indsatsen.

Og så er de gode resultater i høj grad et resultat af entusiastiske og vidende medarbejdere, understregede Christina Kastrup Madsen. Gartnerafdelingen er opdelt i fem hold der har ansvaret for hver sit geografiske område. Tværgående fagspecialister sørger for inspirationsture og videndeling.

Christina Kastrup Madsen spurgte ikke på forhånd. Hun gik bare i gang og har hele tiden tænkt at man hurtigt kan så græs igen. Men borgerne er glade og henkastet affald ikke et større problem end tidligere. Hendes konklusion er at 'det kan lade sig gøre'. □

SKRIBENT

Tilde Tvedt er landskabsarkitekt og freelancejournalist samt specialkonsulent på Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet.